

**UNIVERZA V MARIBORU
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Oddelek za likovno pedagogiko**

Diplomsko delo

**LIKOVNO-OBLIKOVNE STRATEGIJE OTROK PRI
RAZLIČNIH RISARSKIH TEHNIKAH**

Mentor:
doc. dr. Matjaž Duh

Kandidatka:
Lucija Gosak

Somentorica:
asist. Jerneja Herzog, prof.

Maribor, 2010

Lektorica:

Lucija Breznik, absol. slov. jezika s književnostjo in ped.

Prevajalka:

Valerija Podrzavnik, mag. phil.

ZAHVALA

Za pomoč in razumevanje se iskreno zahvaljujem mentorju, docentu dr. Matjažu Duhu in somentorici asist. Jerneji Herzog. Hvala učiteljici osnovne šole Radlje ob Dravi, Vlasti Pavlič, ki mi je omogočila izvedbo praktičnega dela. Zahvala velja tudi moji družini in Borisu, ki so me vsa leta šolanja spremljali in vzpodbujali. Lepo se zahvaljujem vsem prijateljem, ki so mi nudili pomoč v času nastajanja diplomskega dela.

IZJAVA

Podpisana Lucija Gosak, rojena 13. 12 1985 v Slovenj Gradcu, študentka Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, smer likovna pedagogika, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom Likovno-oblikovne strategije otrok pri različnih risarskih tehnikah pri mentorju doc. dr. Matjažu Duhu in somentorici asist. Jerneji Herzog avtorsko delo. V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Maribor, 2010

Lucija Gosak

POVZETEK

Diplomsko delo z naslovom Likovno-oblikovne strategije otrok pri različnih risarskih tehnikah, je zgrajeno iz teoretičnega in empiričnega dela.

V teoretičnem delu smo najprej z vidika risanja na kratko predstavili stopnje otrokovega likovnega izražanja na primeru človeške figure, ter različne likovne tipe otrok. Opisali smo pojme: risba, likovne tehnike, materiali, orodja in podloge. Nato smo predstavili likovna izrazila, ki jih uporabljamo pri risbi. Podrobneje smo opisali suhe in mokre risarske likovne tehnike ter govorili o računalniški risbi, računalniških orodjih in računalniku kot orodju za risanje.

Empirični del vsebuje rezultate, ki smo jih pridobili z opazovanjem učencev med likovnim ustvarjanjem in primerjanjem njihovih izdelkov. Kot samostojno tehniko zbiranja podatkov smo izbrali analizo dokumentov, ki jih predstavljajo videoposnetki, posneti med likovnim ustvarjanjem otrok in analizo fotografij, posnetih med postopkom dela učencev. Pri empirični raziskavi smo uporabili deskriptivno, komparativno in kvalitativno metodo pedagoškega raziskovanja. Raziskovalni vzorec je predstavljalo šest osnovnošolskih otrok petega razreda devetletke – trije dečki in tri deklice, ki so bili naključno izbrani.

Ugotovili smo, da se likovno-oblikovne strategije otrok spreminjajo glede na ponujeno risarsko tehniko – spreminjale so se tako pri tradicionalnih risarskih tehnikah (ogljje in flomaster), kot tudi pri bolj nenavadni risarski tehniki (računalnik). Razlike so se pojavljale med dečki in deklicami, predvsem se je to pokazalo pri tradicionalnih risarskih tehnikah, z ogljem in s flomastrom in sicer pri začetni fazi ustvarjalnega dela učencev.

KLJUČNE BESEDE: likovno-oblikovne strategije otrok, likovni tipi otrok, risarske likovne tehnike, računalniška risba, računalniška orodja.

ABSTRACT

This degree paper, titled Children's Strategies of Art Design with Various Drawing Techniques, consists of a theoretical and an empirical part.

At the beginning of the theoretical part the levels of a child's ways of artistic expression on the example of a human figure, as well as different artistic types of children are shortly introduced. Terms such as drawing, art techniques, materials, tools and pads are described. Next the artistic ways of expression used at making a drawing are presented. The dry and wet drawing art techniques are described in more detail. Also the computer-made drawing, computer tools and the computer as a drawing tool are discussed.

In the empirical part the results, obtained by observing the pupils during artistic activities and by comparing their works, are presented. As a method of gathering the results the document analysis method is used. The data to analyze consist of video data and photographs gathered during the children's artistic activities. In this research the descriptive, comparative and qualitative methods of pedagogical research are used. Our sample consisted of six fifth-grade primary school pupils (aged around 10); three boys and three girls that were randomly selected.

In the end we determine that the children's strategies of art design vary according to the drawing technique used. In our case this was true both in the case of traditional techniques (charcoal and marker) as well as in the case of a more unusual technique (computer). There were differences between the genders. This was the most evident in the case of traditional drawing techniques, with charcoal and with a marker; especially in the initial phase.

KEYWORDS: children's strategies of Art Design, artistic types of children, drawing art techniques, computer drawing, computer tools.

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	STOPNJE OTROKOVEGA LIKOVNEGA IZRAŽANJA	2
2.1	SPLOŠNE ZNAČILNOSTI.....	2
2.2	RISANJE ČLOVEŠKE FIGURE.....	3
3	LIKOVNI TIPI OTROK.....	5
4	RISBA.....	7
4.1	SPLOŠNO O RISBI.....	7
4.2	OPREDELITEV POJMA RISANJE.....	8
4.2.1	LIKOVNA IZRAZILA.....	9
4.2.2	TOČKA.....	9
4.2.3	ČRTA – LINIJA	10
4.2.4	PLOSKEV.....	12
4.3	LIKOVNE TEHNIKE, MATERIALI, ORODJA IN PODLAGE	13
4.3.1	RISARSKE PODLOGE.....	13
4.3.2	RISARSKI MATERIALI	14
4.4	RISARSKE LIKOVNE TEHNIKE	14
4.4.1	SUHE RISARSKE LIKOVNE TEHNIKE.....	14
4.4.1.1	Risanje s srebrnim svinčnikom.....	14
4.4.1.2	Risanje s svinčnikom.....	14
4.4.1.3	Risanje z barvnimi svinčniki	15
4.4.1.4	Risanje z voščenko	15
4.4.1.5	Risanje z oljnim pastelom.....	16
4.4.1.6	Risanje s kredo.....	16
4.4.1.7	Risanje z ogljem	17
4.4.1.8	Risanje s kemičnim svinčnikom	18
4.4.1.9	Risanje s flomastrom	18
4.4.1.10	Risanje z brisalcem tinte.....	19
4.4.1.11	Črtna praskanka	19
4.4.2	MOKRE RISARSKE LIKOVNE TEHNIKE.....	19
4.4.2.1	Risanje s tušem	19
4.4.2.2	Risanje s tušem in trstiko.....	20
4.4.2.3	Risanje s tušem in peresom	20
4.4.2.4	Risanje s tušem in čopičem	21
4.4.2.5	Lavirana risba	21
4.4.2.6	Enobarvna luščenska.....	21
4.5	RAČUNALNIŠKA RISBA	22
4.5.1	RAČUNALNIŠKA ORODJA	22
4.5.2	RAČUNALNIK KOT ORODJE ZA RISANJE	24
5	METODOLOGIJA	26
5.1	NAMEN RAZISKAVE.....	26
5.2	RAZČLENITEV, PODROBNA OPREDELITEV IN OMEJITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	26
5.2.1	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	26
5.3	RAZISKOVALNA METODA	27

5.3.1	RAZISKOVALNI VZOREC.....	27
5.3.2	POSTOPKI ZBIRANJA PODATKOV	27
5.3.3	POSTOPKI OBDELAVE PODATKOV	28
5.4	REZULTATI IN INTERPRETACIJA.....	28
5.4.1	INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEKLICE A	28
5.4.1.1	ČASOVNI PREGLED	28
5.4.1.2	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEKLICA A	29
5.4.1.3	POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEKLICA A	32
5.4.1.4	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEKLICA A	35
5.4.1.5	POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEKLICI A	40
5.4.2	INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEKLICE B.....	42
5.4.2.1	ČASOVNI PREGLED	42
5.4.2.2	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEKLICA B	43
5.4.2.3	POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEKLICA B	46
5.4.2.4	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEKLICA B	49
5.4.2.5	POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEKLICI B.....	52
5.4.3	INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEKLICE C.....	54
5.4.3.1	ČASOVNI PREGLED	54
5.4.3.2	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEKLICA C	54
5.4.3.3	POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEKLICA C	57
5.4.3.4	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEKLICA C	60
5.4.3.5	POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEKLICI C.....	63
5.4.4	INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEČKA A.....	65
5.4.4.1	ČASOVNI PREGLED	65
5.4.4.2	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEČEK A	65
5.4.4.3	POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEČEK A.....	68
5.4.4.4	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEČEK A	71
5.4.4.5	POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEČKU A.....	75
5.4.5	INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEČKA B.....	76
5.4.5.1	ČASOVNI PREGLED	76
5.4.5.2	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEČEK B.....	77
5.4.5.3	POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEČEK B.....	79
5.4.5.4	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEČEK B	83
5.4.5.5	POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEČKU B.....	86
5.4.6	INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEČKA C.....	87
5.4.6.1	ČASOVNI PREGLED	87
5.4.6.2	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEČEK C.....	88
5.4.6.3	POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEČEK C.....	90
5.4.6.4	POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEČEK C	92
5.4.6.5	POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEČKU C.....	95
5.4.7	PRIMERJAVE OPAZOVANIH UČENCEV.....	97
5.4.7.1	PRIMERJAVA DEKLIC A, B IN C.....	97
5.4.7.2	PRIMERJAVA DEČKOV A, B IN C.....	98

	5.4.7.3	PRIMERJAVE MED DEKLICAMI IN DEČKI.....	99
6		SKLEP	100
7		LITERATURA IN VIRI.....	104
8		PRILOGE.....	107

KAZALO SLIK

Slika 1: Risba z ogljem	17
Slika 2: Risba s flomastrom	18
Slika 3: Risba z računalnikom v programu (Slikar).....	22
Slika 4: Risba deklice A z ogljem.....	29
Slika 5: Risba deklice A z ogljem.....	30
Slika 6: Risba deklice A z ogljem.....	31
Slika 7: Risba deklice A z ogljem.....	32
Slika 8: Risba deklice A s flomastrom.....	32
Slika 9: Risba deklice A s flomastrom.....	33
Slika 10: Risba deklice A s flomastrom.....	34
Slika 11: Risba deklice A s flomastrom.....	35
Slika 12: Risba deklice A z računalnikom	36
Slika 13: Risba deklice A z računalnikom	36
Slika 14: Risba deklice A z računalnikom.....	37
Slika 15: Risba deklice A z računalnikom.....	38
Slika 16: Risba deklice A z računalnikom.....	38
Slika 17: Risba deklice A z računalnikom.....	39
Slika 18: Končni izdelki deklice A z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu (Slikar)	40
Slika 19: Risba deklice B z ogljem	43
Slika 20: Risba deklice B z ogljem	44
Slika 21: Risba deklice B z ogljem	45
Slika 22: Risba deklice B z ogljem	45
Slika 23: Risba deklice B s flomastrom.....	46
Slika 24: Risba deklice B s flomastrom.....	47
Slika 25: Risba deklice B s flomastrom.....	47
Slika 26: Risba deklice B s flomastrom.....	48
Slika 27: Risba deklice B z računalnikom	49
Slika 28: Risba deklice B z računalnikom	50
Slika 29: Risba deklice B z računalnikom	51
Slika 30: Risba deklice B z računalnikom	51
Slika 31: Končni izdelki deklice B z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu (Slikar)	52
Slika 32: Risba deklice C z ogljem	54
Slika 33: Risba deklice C z ogljem	55
Slika 34: Risba deklice C z ogljem	56
Slika 35: Risba deklice C z ogljem	56
Slika 36: Risba deklice C s flomastrom.....	57
Slika 37: Risba deklice C s flomastrom.....	58
Slika 38: Risba deklice C s flomastrom.....	58
Slika 39: Risba deklice C s flomastrom.....	59
Slika 40: Risba deklice C z računalnikom	60
Slika 41: Risba deklice C z računalnikom	61
Slika 42: Risba deklice C z računalnikom	61

Slika 43: Risba deklice C z računalnikom	62
Slika 44: Končni izdelki deklice C z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu (Slikar)	63
Slika 45: Risba dečka A z ogljem	65
Slika 46: Risba dečka A z ogljem	66
Slika 47: Risba dečka A z ogljem	67
Slika 48: Risba dečka A z ogljem	68
Slika 49: Risba dečka A s flomastrom	68
Slika 50: Risba dečka A s flomastrom	69
Slika 51: Risba dečka A s flomastrom	70
Slika 52: Risba dečka A z računalnikom	71
Slika 53: Risba dečka A z računalnikom	72
Slika 54: Risba dečka A z računalnikom	73
Slika 55: Risba dečka A z računalnikom	74
Slika 56: Končni izdelki dečka A z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu (Slikar)	75
Slika 57: Risba dečka B z ogljem	77
Slika 58: Risba dečka B z ogljem	78
Slika 59: Risba dečka B z ogljem	78
Slika 60: Risba dečka B s flomastrom	79
Slika 61: Risba dečka B s flomastrom	80
Slika 62: Risba dečka B s flomastrom	81
Slika 63: Risba dečka B s flomastrom	82
Slika 64: Risba dečka B z računalnikom	83
Slika 65: Risba dečka B z računalnikom	83
Slika 66: Risba dečka B z računalnikom	84
Slika 67: Risba dečka B z računalnikom	85
Slika 68: Končni izdelki dečka B z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu (Slikar)	86
Slika 69: Risba dečka C z ogljem	88
Slika 70: Risba dečka C z ogljem	89
Slika 71: Risba dečka C z ogljem	89
Slika 72: Risba dečka C s flomastrom	90
Slika 73: Risba dečka C s flomastrom	91
Slika 74: Risba dečka C s flomastrom	91
Slika 75: Risba dečka C z računalnikom	93
Slika 76: Risba dečka C z računalnikom	94
Slika 77: Risba dečka C z računalnikom	94
Slika 78: Končni izdelki dečka C z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu (Slikar)	95

KAZALO TABEL

Tabela 1: Postopek upodobitve portreta deklice A v treh risarskih tehnikah	41
Tabela 2: Postopek upodobitve portreta deklice B v treh risarskih tehnikah	53
Tabela 3: Postopek upodobitve portreta deklice C v treh risarskih tehnikah	64
Tabela 4: Postopek upodobitve portreta dečka A v treh risarskih tehnikah	75
Tabela 5: Postopek upodobitve portreta dečka B v treh risarskih tehnikah.....	86
Tabela 6: Postopek upodobitve portreta dečka C v treh risarskih tehnikah.....	96

1 UVOD

Otroci se z likovnim izražanjem spoznavajo s svetom in si ga na sebi lasten način razlagajo. Likovno ustvarjanje je pomembno pri otrokovem razvoju, skozi risbo lahko opazimo, kako raste njegovo izkustvo in kako se razvija. Duh (2009) poudarja, da je likovno-oblikovni razvoj otrok v veliki meri odvisen od dobre likovno pedagoške prakse. »Likovnooblikovni razvoj pri likovni vzgoji je pomemben dejavnik in s tem nujni sestavni del vsake didaktične enote likovnovzgojne dejavnosti« (Duh, 2009, str. 35).

Otroku je treba ponuditi veliko priložnosti, da se bo likovno izražal in razvijal svoje sposobnosti. Pri likovni vzgoji moramo otrokom omogočiti, da spoznajo različne likovne tehnike in materiale, ki jim omogočajo, da se likovno izražajo in sproščajo svojo domišljijo, obenem pa si pridobivajo najrazličnejše oblikovne izkušnje. Z različno uporabo likovnih tehnik si skušajo izoblikovati svoj individualni likovni izraz. Butina (1997) ugotavlja, kako pomembno je poznavanje tehnik in materialov za končni uspeh ustvarjalnega dela. Vsako likovno tehniko in material bi lahko uporabili za likovno delo, vendar moramo izbrati tisto, ki nam glede na izrazne in oblikovne možnosti najbolj ustreza.

V diplomskem delu smo s pomočjo študije primera opazovali, analizirali in preučevali ustvarjalno delo učencev pri različnih risarskih tehnikah, in sicer z ogljem, s flomastrom in z računalnikom v programu Slikar. Predmet opazovanja in analiziranja so bile učenčeve likovno-oblikovne strategije, ki jih uporablja pri izdelavi risbe z različnimi risarskimi tehnikami. Zanimalo nas je, ali se z uporabo različnih risarskih tehnik likovno-oblikovne strategije učencev spreminjajo. Ali se postopek izdelave risbe razlikuje, kadar otroku ponudimo oglje, flomaster ali računalniško miško?

2 STOPNJE OTROKOVEGA LIKOVNEGA IZRAŽANJA

2.1 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI

Likovno izražanje je odvisno od otrokovega duševnega razvoja, saj ko likovno ustvarja, izraža svojo osebnost. Likovno ustvarjanje odraslega likovnega umetnika se bistveno razlikuje od otrokovega likovnega izražanja. Razlika je v tem, da se otrok ne zaveda svojega izražanja, likovni umetnik pa zavestno ustvarja likovno delo (Hočevar, Berce, Prestor, 1980). Kadar govorimo o otrokovem likovnem razvoju je pomembno omeniti, da se nekateri otroci razvijajo hitreje, drugi počasneje. Gerlovičeva (1976) pravi, da si otroške razvojne stopnje likovnega izražanja sledijo vedno v enakem zaporedju, vendar se ne pojavljajo vselej pri isti starosti in v vseh značilnih podrobnostih na enak način.

Hočevar (1980) navaja nekaj dejstev, kako se otrok izraža:

- Otroci se izražajo spontano, pri svojem delu ne čutijo ovir.
- V otroških likovnih delih se ne čuti toliko znanja, kot izvirnosti, poetičnosti, izpovednosti.
- Otroci ustvarjajo zelo hitro, saj je njihov čas koncentracije zelo kratek.
- Predšolski otroci ne misli na končni izdelek, ampak ga zanima trenutna dejavnost.
- Svojega dosežka se veselijo, vendar je to veselje kratko.

Otroku je treba dati veliko priložnosti, da se bo likovno izražal in razvijal svoje sposobnosti. Skozi risbo lahko opazimo, kako raste njegovo izkustvo in kako se razvija.

Karlavaris (1991) je določil tri bistvene faze, ki se ujemajo s splošnim razvojem otroka:

1. FAZA ČEČKANJA: otrok ni zmožen narisati nič konkretnega. Vleče le različne črte, ki imajo pomembno funkcijo v nadaljnjem razvoju.
2. FAZA SHEME IN SIMBOLA: otrok nepopolno riše predmete ali človeške figure. Poudarja le tiste dele, ki se mu zdijo pomembni.
3. FAZA OBLIK IN POJAVOV: otrok riše oblike in pojave – gibe in prostor. Teži k realnemu prikazu risane objekta.

2.2 RISANJE ČLOVEŠKE FIGURE

Človeška figura je najpogostejša prvina, ki jo rišejo predšolski otroci. Načini, kako otrok riše človeško figuro, so povezani z razvojno stopnjo risanja. Razvoj risanja se prične pri otrocih z začetnimi spiralnimi in krožnimi čačkami, do popolnoma izdelane človeške figure, ki ima posamezne dele v ustreznem razmerju (Marjanovič Umek, 2004). Ko govorimo o otroški risbi, lahko povzamemo besede Hočevarja (1980), ki je otroško risanje človeške figure, od drugega do sedmega leta, razdelil v šest faz. Le-te si sledijo v določenem zaporedju, nekateri otroci preidejo iz ene faze v drugo prej, nekateri pozneje. V nadaljevanju bomo posamezne faze podrobneje predstavili.

1. Faza – od drugega do tretjega leta

DOBA ČEČKANJA

Ko otrok opazi, da risalo pušča sled na papirju, prične čečkati. Te čačke so podobne krožnicam oz. spiralam. Otrok pokaže svoj prirojen občutek za ravnotežje, ko prične vleči ravne in navpične črte. Z lomljenimi ali »cik-cak« črtami pokaže prirojen čut za ritem.

Proti koncu dobe čečkanja otrok že riše tako imenovane »čire-čarah« črte, pri katerih sestavlja vodoravnice in navpičnice, ki jih obkroža z elipsami. Takrat svoje čačke že pričinja poimenovati. Torej je iz »abstraktnih« čačk prešel v predmetno upodabljanje.

2. Faza – od tretjega do četrtega leta

DOBA GLAVONOŽCEV

Glavonožec je risba, ki je sestavljena iz okrogle, eliptične ali štirioglate oblike, v kateri so oči, nos in usta. Osnovna oblika ima dodane še roke in noge. Takšna risba ne pomeni samo človekove glave, ampak vso telo. Glavonožec sprva lebdi v zraku, kasneje ga otrok postavi na trdna tla. Tla ponazori z vodoravno črto ali mu zadošča že spodnji rob lista. Pri risbi glavonožca ne moremo prepoznati oseb, razen, če nam otrok pove, koga je narisal.

3. Faza – okoli štirih let

DOBA ATRIBUTOV

Otrok svojo risbo človeka dopolnjuje, zato tudi natančneje opazuje. Zanimajo ga atributi – dodatki, podrobnosti. Ne riše vseh dodatkov, nekatere kar izpusti ali jih nariše preveč. Pri risanju niza prste na roki, katerih število ni omejeno, nariše pričesko v nekaj potezah in »ograj« zob, po trupu niza gumbe in z njimi nadaljuje še po zraku. Temu pojavu pravimo avtomatizem.

4. Faza – okoli petega leta

RAZLIKOVANJE SPOLA

Otrok opazi, da so si ljudje različni. Uspe mu narisati očeta in mater, pri tem upošteva razlike v oblačenju in pričeskah. Pomaga si tudi z dodatki, značilnimi za moški in ženski spol. Očetu doda brke, klobuk, kladivo, mami torbico, metlo ... Ti predmeti so postavljeni ob figuri ali jih imajo osebe »prilepljene« v rokah.

Rentgenska risba imenujemo značilnost, kadar otrok riše gole figure in jih nato obleče. Risbe ne briše, figure so prozorne, skozi obleko vidimo noge in trup.

5. Faza – od petega do šestega leta

POJAV PROFILA IN ŽIVALI

Otrok se prične zanimati za živali, navadno jih riše v profilu in jim obrača glave v »en face«. Živali poseblja in jim daje človeške izraze. Narisane živali so si med seboj podobne, število nog še ne ustreza resnici. Prej tako že poskuša človeško figuro zasukati v profil, kar stori postopoma. Običajno v profil obrne najprej glavo, nato noge in roke ter telo.

6. Faza – okoli šest let

GIBANJE

Otrok osebe na risbi skuša spraviti v gibanje, kar lahko stori na več načinov. Roke in noge figur postavi v različne položaje ter kasneje nagne še telo. Nekateri otroci spravijo figuro v gibanje tako, da jo ponavljajo in pri tem figure ne prekrivajo. Temu pravimo

filmski način, ker si figure sledijo kot sličice. Otrok lahko ponavlja le roko ali nogo, s tem nakaže, da se ti deli telesa gibljejo.

3 LIKOVNI TIPI OTROK

Kadar govorimo o likovnih tipih otrok, Podobnikova (2008) ugotavlja, da posameznih tipov v popolnoma »čisti obliki« skorajda ni. Vsak tip predstavlja skupek osebnostnih lastnosti, ki so pri učencih prisotne v različnih razmerjih. Tip učenca ne more biti togo in fiksno določen, ampak izhaja iz učenčevih prevladujočih značilnosti.

Karlavaris, eden najpomembnejših avtorjev, ki je proučeval likovno-izrazne tipe, razdelil jih je na tri področja, in sicer:

- »področje likovnih sposobnosti (vizualni, imaginativni, racionalni, emocionalni, tehnično-motorični, memorialni in naivni tip)
- področje nagnjenosti k likovno-izraznim sredstvom (koloristični, grafični, sintezni, dekorativni) in
- področje karakternih značilnosti« (Karlavaris, 1991, povzeto po Podobnik, 2008, str. 33).

Predstavili bomo šestnajst individualnih značilnosti, ki jih je ločil Karlavaris (1991 a):

1. VIZUALNI TIP: se opira na sposobnost opazovanja, teži k realnemu izražanju. Njegov izraz je pogojen z videzom in odnosi med objekti, ki ga obdajajo.
2. IMAGINATIVNI TIP: se opira na domišljijo, naklonjen je domišljijiskim motivom. Njegov izraz je nenavaden, nerealen.
3. INTELEKTUALNI TIP: se opira na svoja razmišljanja, svoje delo načrtuje, predvidi, kako ga bo izvedel in kakšen bo njegov dokončni izdelek.
4. EMOCIONALNI TIP: se opira na emocije, je spontan, postopka ne planira. Zanj so značilne deformirane oblike in čiste barve.
5. SENZITIVNI TIP: se opira na svoje občutljivo opazovanje ter izbira nenavadne motive.

6. TIP VIZUALNEGA SPOMINA: opira se na svojo likovno izkušnjo in razvija svoj izraz. Sledi likovni ideji, ki se mu zdi najboljša. Kompozicija mu je pomembnejša od drugih likovnih komponent.
7. MOTORIČNO-TEHNIČNI TIP: se opira na svojo motoriko, njegov izraz je videti tehnično »popoln«.
8. NESPRETNI TIP: nima dovolj tehnične spretnosti, opira se na svojo motoriko, ki je nevešča. Ni zmožen delovati občutljivo in nepričakovano.
9. KOLORISTIČNI TIP: se opira na izraznost barve, slikarski postopek mu je bližji od risarskega ali kiparskega.
10. GRAFIČNI TIP: se opira pretežno na linearno izražanje, blizu mu je risarski postopek. Kadar dela z barvami, so vidni grafični elementi.
11. ANALITIČNI TIP: se opira na opažene detajle, njegov likovni izraz deluje razdrobljeno v postopku. Navadno prehaja od posameznosti k celoti.
12. SINTETIČNI TIP: izhaja iz celote, iz osnovnih mas. Njegovo delo deluje poenostavljeno in konstruktivno čisto.
13. PROSTORSKI TIP: se opira na svoje občutenje prostorskega. Svoj izraz gradi na prostorski razporeditvi likovnih elementov.
14. DEKORATIVNI TIP: se opira na občutek za okraševanje ploskev po zakonitosti ritma. Njegov izraz deluje kot okras.
15. KONSTRUKCIJSKI TIP: se opira na občutenje trdne kompozicije v razporejanju likovnih elementov, deluje geometrijsko.
16. IMPULZIVNI TIP: se opira na spontanost, sanjarjenje. Njegovo delo je neodvisno od videne resničnosti.

Karlavaris (1991 b) ugotavlja, da so nekateri likovni tipi v določeni razredni stopnji bolj pogosti. V prvem razredu osnovne šole prevladujejo naslednji likovni tipi učencev: emocionalni in koloristični, nato imaginativni, senzitivni, dekorativni, ter impulzivni. V drugem razredu sta ponovno najpogostejša tipa: emocionalni in koloristični, nato dekorativni in imaginativni ter senzitivni, nekoliko manj pogosta sta vizualni in grafični. V tretjem razredu je na prvem mestu zopet emocionalni tip in za njim koloristični, nato si sledijo še dekorativni, prostorski, vizualni, senzitivni in grafični. V četrtem razredu

prevladujejo naslednji likovni tipi: emocionalni, koloristični in vizualni, sledijo jim še dekorativni, grafični ter prostorski tip. Karlavaris meni, da otrok z odraščanjem vedno bolj teži k realnemu izražanju. V višjih razredih osnovne šole so vedno bolj pogosti intelektualni ter motorično-tehnični tipi.

Na likovni izraz delno vplivajo tudi karakterne značilnosti. Karlavaris (1991 a) je v skupini karakternih značilnosti opredelil različne tipe: hitrega in počasnega, pedantnega in površnega, vztrajnega in malodušnega, trdnega in negotovega.

4 RISBA

4.1 SPLOŠNO O RISBI

Slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga risbo kot:

1. »Upodobitev česa s črtami: končati risbo, proučevati otroške risbe, zbrisati risbo na tabli, stene so pokrite z risbami, barvna, črno-bela, vrezana risba, prostoročna risba, shematična risba, risba v določenem merilu« (SSKJ, 1994, str. 1171).
2. »Likovna tehnika pri kateri se upodablja zlasti z enobarvnimi črtami: uspešen je v risbi in akvarelu; delo, izdelek v tej tehniki: razstavljen risbe in bakrorezi; risba s svinčnikom, ogljem; risba v kredii, črtna risa, lavirana risba, tonska risba, delavniška risba, tehnična risba« (SSKJ, 1994, str. 1171).

Risba je osnova vsem vrstam likovnega ustvarjanja: slikarstvu, kiparstvu, arhitekturi, grafičnemu, industrijskemu, modnemu oblikovanju, scenografiji, animaciji itn. in sodi med najstarejše načine likovnega izražanja. V zgodovini je risanje človeku pomagalo pri sporazumevanju. Risba je izredno pomembna pri človekovem razvoju in je eden od dejavnikov, ki je omogočil razvoj pisave. Kadar rišemo, razvijamo sposobnost opazovanja. Lahko bi rekli, da je risba več kot le področje umetnosti, saj je dejavnost, ki odraža in vzpodbuja človekov miselni razvoj. (Šuštaršič idr., 2007)

Kot smo že omenili, je risba pomembna za človekov razvoj, zato je potrebno spregovoriti tudi o otroški risbi. Pri tem lahko povzamemo misli Jaklja (2000), ki meni, da je otrokova risba prva in osnovna likovna dejavnost, saj se otrok izraža s črto in se tako

nauči likovnega izražanja. Jakelj trdi, da otroci rišejo odločno, so poteze samostojne, pri risanju uporabljajo kratke, dolge, krive, debele, ravne, barvne, enobarvne črte, in dokler je na otrokovem likovnem izdelku prisotna le črta, govorimo o risbi. Otrokova risba je že vrsto let predmet raziskovanja mnogih psihologov. Hočevar Trontelj (2007) ugotavlja, da lahko z otroško risbo presojamo stopnje otrokovega duševnega razvoja, konflikte, težave, pa tudi prijetne občutke v njegovem življenju. Otrok v likovnem delu najhitreje izrazi tisto, česar ustno ne more. Izraža se z likovnim delom, ne da bi se tega sploh zavedal.

4.2 OPREDELITEV POJMA RISANJE

»Risati pomeni polagati poteze na neko ploskev. Poteze, ki pri tem nastajajo, dojemamo kot linearne tvorbe, ki nosijo likovno sporočilo in likovni izraz«(Butina, 1988, str. 41). Risanje je likovno področje, ki je vsakodnevno prisotno in ga najpogosteje uporabljamo. Po besedah Butine (1997) se pri risanju poslužujemo različnih risarskih materialov in pri tem uporabljamo pretežno linijo. Možnosti, s katerimi se izražamo pri risanju, se razlikujejo glede na to, katero orodje in kateri način risanja oz. vlečenja poteze roke bomo uporabili. Risanje je tudi izbiranje, izpuščanje, odločanje in duhovno zajemanje. Pri risanju se intimno in individualno izražamo ter neposredno beležimo spontan zapis misli. Bagnall (1995) meni, da je pri risanju najbolj prijetno to, da lahko rišemo vsepovsod. S seboj vzamemo papir in svinčnik, oglje ali kredo ter rišemo na balkonu, ob reki ali na travniku. Pri tem dodaja, da otroci upodabljajo le bistveno, saj se za podrobnosti malo zmenijo. Popolnost predmeta zanje ni pomembna.

Starši nehotе zavirajo pravo željo otrok po samoizražanju, ter jim vsiljujejo svoje predstave. Armstrong (1999) trdi, da se risarske sposobnosti otroka ne bodo razvijale, če ga bomo učili risati nekaj, kar presega njegove sposobnosti. Tako lahko zadušimo njegovo ustvarjalnost. Otroka ne smemo siliti, da bi risal realistične podobe, saj so otrokove spontane kreacije pomembnejše od vzorcev, ki jim jih vsilijo odrasli. Rijavčeva (2002) meni, da otrok riše tisto, kar doživlja v sebi in zmora s svojim razumom sprejeti, razumeti ali videti. Včasih odrasli od otrok preveč pričakujejo in ne pustijo, da otrok raste sam s svojo izkušnjo, z lastnim dojetjem in sprejemanjem sveta. Če otrok nariše človeško figuro brez prstov ali vratu, to zanj ni pomembno. Ko mu bomo ponudili izkušnjo, da bo prste občutil in jih doživel, jih bo tudi sam narisal.

4.2.1 LIKOVNA IZRAZILA

Pri likovni vzgoji je poleg pravilne uporabe materialov in orodij pomembno, da otroke seznanjamo z likovnimi izrazili. Ta so skupna vsem likovnim področjem: risbi, slikarstvu, kiparstvu, arhitekturi, industrijskemu oblikovanju ... (Gerlovič, 1976)

Hočevar, idr. (1980) predstavijo osnovna likovna izrazila, ki so:

- likovne prvine,
- osnovna načela oblikovanja.

Najprej bomo našteali nekaj likovnih prvin: pika, črta, barva, svetlost, ploskev, prostornina, prostor, velikost, smer ... Likovne naloge lahko izberemo glede na likovne prvine. Likovne prvine imajo v likovnem svetu podoben pomen kot besede v književnosti. Osnovna načela oblikovanja, ki so skladnost, nasprotje, ponavljanje, spremembo, poudarek, enotnost, ravnovesje in sorazmerje urejajo razmerja med likovnimi prvinami (Hočevar, 1980). V likovne naloge moramo vključiti tudi naloge, meni Gerlovičeva (1976), v katerih seznanjamo otroke z osnovnimi načeli oblikovanja. Predšolski otroci večino teh načel urejajo nagonsko. Gerlovičeva svetuje, da naloge, ki seznanjajo otroke z likovnimi izrazili in z glavnimi likovnimi področji, ponovimo večkrat, na takšen način lahko otroci utrdijo svoje izkušnje in spoznanja.

4.2.2 TOČKA

»Matematična definicija točke pravi, da točka nima dimenzij, da je neskončno majhna« (Butina, 2000, str. 44). Butina (2000) meni da, ima točka v likovnem smislu dve ali tri dimenzije, je lahko ploskovite ali prostorske oblike in je dovolj velika, da jo lahko vidimo. Točka ujame in zadrži pogled ter predstavlja stabilnost in mirovanje. Butina trdi, da je najboljša točka krog ali krogla, prav tako vse pravilne oblike. Vrednost točke je odvisna od odnosov v likovni celoti. Šuštaršič (2007) dodaja, da točka nastane kot posledica dotika pisala z določeno površino: čopiča s platnom, modelirke z glino, peresa s papirjem ... Točka lahko nastane tudi kot posledica sekanja več črt ali ravnin, npr. pri kocki. Vrlič (2001) piše, da je pri likovno-vzgojnem delu manjših otrok točka lahko:

- »osnovni gradbeni element - točko lahko otroci uporabljajo na način ofsetnega tiska, s pomočjo povečevalnih stekel opazujejo plakate, primerna tehnika je tudi tiskanje pečatnikov;
- dodatni, kontrastni element - pike se lahko pojavljajo v kombinaciji z različnimi črtami, oblikami ali kot barvne točke pri slikanju;
- način podajanja površine« (Vrlič, 2001, str. 64).

4.2.3 ČRTA – LINIJA

»Črta oz. linija je osnovni, najpreprostejši in najabstraktnejši simbol. Simbolizira omejitve in obliko, pa tudi potek, proces in gibanje« (Verhovnik Marivšek, 2001, str. 302). Kot smo že omenili, je črta temelj vsake risbe in začetek likovnega ustvarjanja. Matematično Vrlič (2001) označi črto kot točko, ki se giblje. Nanjo lahko delujeta dve sili ali ena. Ravno črto dobimo, kadar na točko deluje ena sila, ki jo spravi v gibanje. Krivo, lomljivo ali vijugasto črto dobimo, kadar na točko delujeta dve sili. Šuštaršič (2007) dodaja, da je črta temelj vseh oblik likovnega izražanja: grafike, slikarstva, kiparstva, arhitekture, oblikovanja ... Kadar govorimo o liniji, lahko povzamemo besede Butine (2000), ki meni, da linija nastane kot sled nekega gibanja, pisala ali risala. S svojim gibanjem zablja oči, da ji sledijo, torej je gibanje glavna likovna lastnost linije. Butina trdi, da imajo gibanja različno naravo: lahko so hitra, počasna, sunkovita, zlomljena, valovita ali tekoča. Spremembe smeri linije so pomembne za likovni izraz, saj vzbuja različne linije različne občutke v nas.

Šuštaršič (2007) navaja tri različne tipe linij:

AKTIVNA LINIJA se v likovnem prostoru giblje v vse smeri. Je pot konice svinčnika na papirju. Giblje se s svojo lastno energijo, z energijo risajoče roke.

MEDIALNA LINIJA je obrisna konturna črta. Linija v svojem gibanju omeji površino, torej oriše ploskev.

PASIVNA LINIJA je črta, ki nastane kot posledica strukturnih linij, ki določajo lastnosti ploskve.

Črte so lahko tudi različnih oblik, debelin, dolžin, lahko potekajo v različnih smereh, se razlikujejo po načinu dela ali po značaju. Vrlič (2001) je črte ločil na naslednji način:

Po obliki ločimo črte na:

- ravne,
- krive,
- lomljene.

Glede na debelino ločimo:

- debele,
- tanke črte.

Mlajši predšolski otroci se izražajo s tanko in z debelo črto, starejši s paleto več različnih tankih in debelih črt.

Glede na smer ločimo:

- navpične,
- vodoravne,
- različne poševne črte

Glede na dolžino ločimo:

- kratke,
- dolge črte.

Glede na način dela ločimo:

- geometrijske,
- prostoročno narejene črte.

Geometrijske črte so ponovljive, mrtve, prostoročne pa so unikatne, žive.

Po značaju ločimo:

- trde in mehke,
- prekinjene in neprekinjene,
- samozavestne in plahe,
- enolične in zanimive črte.

Črte lahko razkrivajo posameznikovo osebnost, imajo pa tudi svojo simboliko. Verhovnik Marivškova (2001) navaja simbolične in psihološke lastnosti črt.

- Ravna črta ne vsebuje notranje napetosti in praktično ne dopušča domišljije, pomemben je njen nagib.
- Horizontalna črta ponazarja mirnost, stabilnost, ustaljenost, enoličnost.
- Vertikalna oz. navpična črta ponazarja aktivno duhovno moč ter simbolizira vzravnost in drznost, zanesljivost in stabilnost.
- Diagonalna črta, izhajajoča od spodaj navzgor, simbolizira dvig, napredovanje, rast, upanje in optimizem. Diagonalna črta, ki izhaja iz zgornjega roba in se spušča navzdol, ponazarja nazadovanje, žalost, pesimizem.

4.2.4 PLOSKEV

Šuštaršič (2007) označi ploskev kot orisano likovno prvino, ki jo lahko orišejo točke, črte, barve ter odnosi med svetlimi in temnimi površinami. Ploskve so lahko različnih oblik: ravne, ukrivljene, geometrijske, nepravilne oglate, zaobljene ... Razlikujejo se po velikosti, teksturi (hrapave, gladke, bleščeče, nebleščeče), gostoti in prosojnosti (prosojne, neprosojne).

Ločimo:

- temeljno ploskev in
- ploskovne like

Vrlič (2001) meni, da je temeljna ploskev dvodimenzionalna podlaga za risanje ali slikanje, ponavadi je to kvadrat, pravokotnik ali podaljšani pravokotnik, lahko pa je tudi krog in trikotnik. Pri likovnem delu se večinoma uporabljajo formati A3, A4. Pri tem Vrlič dodaja, da je pri likovni vzgoji mlajših otrok pomembno, da otrok uporablja različne formate temeljnih ploskev, saj predstavlja otrokova svobodna izbira formata glede na motiv prvi ustvarjalni akt likovnega izražanja.

4.3 LIKOVNE TEHNIKE, MATERIALI, ORODJA IN PODLAGE

Butina (1997) navaja, da je likovna tehnika pojem, pod katerim si predstavljamo materiale, orodja in osebni način dela. Za likovno delo lahko uporabimo vsako tehniko in vsak material, vendar izberemo tistega, ki nam bo najbolj ustrezal. Poznavanje tehnik in materialov je odločilno za končni uspeh ustvarjalnega dela. Glede na osebnost je lahko uporaba materialov in orodij zelo različna. Po besedah Butine so lahko orodja hkrati material, na primer svinčnik in pasteli, ali pa so materiali posebej in orodja ločeni, na primer čopiči in barve, modelirke in glina. Gerlovičeva (1976) dodaja, da so materiali snovi, ki jih uporabljamo pri likovnem oblikovanju – papir, svinčnik, tuš, barva, linolej, glina, žica, mavec ... Orodja so pripomočki, s katerimi oblikujemo – svinčnik, čopič, pero, dleto, modelirka, kladivo.

Izbirati je potrebno različne likovne tehnike, z njimi eksperimentirati in poskušati doseči zastavljene cilje, svetuje Gorjup (1999). Tako bomo zagotovo prihajali do spoznanj o vlogi materialov in tehnik.

4.3.1 RISARSKE PODLOGE

Risbo s točko ali z linijo lahko rišemo na različne risarske podlage. Risarska podlaga ima dve razsežnosti, to sta dolžina in višina, torej je dvodimenzionalna. Tacolova (1994) je risarske podloge ločila glede na obliko in velikost, le te bomo v nadaljevanju predstavili.

Poznamo različne oblike risarskih podlag:

- kvadratne,
- trikotne,
- pravokotne,
- ovalne,
- okrogle.

Poznamo različne velikosti risarskih podlag:

- risalni list,
- karton različne kakovosti,

- kolaž papir,
- ovojni papir,
- tehniški papir (šeleshamer),
- nepotiskan rotacijski papir.

4.3.2 RISARSKI MATERIALI

Risarski materiali so vsi materiali, s katerimi lahko vlečemo črte. Za dobro poznavanje risarskih materialov, jih moramo praktično preizkusiti. (Tacol, 1994)

4.4 RISARSKE LIKOVNE TEHNIKE

Vse tehnike, s katerimi je mogoče potegniti črto, se imenujejo risarske likovne tehnike.

Poznamo:

- suhe risarske likovne tehnike,
- mokre risarske likovne tehnike

4.4.1 SUHE RISARSKE LIKOVNE TEHNIKE

4.4.1.1 Risanje s srebrnim svinčnikom

Odkritje srebra je risarjem omogočilo risalo, ki je puščalo ostro, trdno in čisto sled. Iz zmesi svinca in kositra so izoblikovali kovinsko pisalo, ki so mu rekli srebrni svinčnik. Srebrni svinčnik so uporabljali renesančni umetniki, saj jim je to orodje omogočilo risati zelo natančno. S takim svinčnikom so izrisovali zlasti detajle, ki so jih kasneje uporabili za večje kompozicije pri slikanju. (Peić, 1972)

4.4.1.2 Risanje s svinčnikom

Po besedah Bagnalla (1995) imamo danes na voljo najrazličnejše svinčnike – zelo trde 7H in zelo mehke 9B. Kupimo lahko običajne lesene svinčnike ali svinčnike na mine, katerih prednost je, da ohišje kupimo enkrat in mine menjavamo. Mine imajo različne debeline. Obstajajo vpenjalni svinčniki za zelo tanke mine in za debele mine. Bagnall meni, da moramo imeti veliko občutka, kadar delamo s svinčniki z zelo tankimi minami. Vrlič (2001) svetuje, da otrokom ponudimo svinčnik takrat, ko imajo dovolj razvite ročne

spretnosti, da obvladajo pritisk risala na podlago. Gerlovičeva (1976) pa je mnenja, da otrokom ponudimo samo mehkejše svinčnike, s katerimi naj rišejo s srednje močnim pritiskom, ne preveč rahlo in ne prekrepko. Gerlovičeva dodaja, da se otroci navadijo pritiskati, kadar rišejo s trdimi svinčniki, ker želijo dobiti temnejšo črto. Svetuje, naj ne uporabljajo radirke. Če se nanjo ne navadijo, ne kažejo želje po brisanju. Otroci risbo radirajo, kadar so negotovi in plahi. Radirana risba izgleda nečisto. Dobro je, da otroke opozorimo, da se mine v svinčnikih lomijo, če jim ta pade na tla, meni Vrlič (2001), saj bodo bolj pazljivi. Da si bodo otroci lažje predstavljali, kaj je svinčnik, ga lahko prerežemo po dolžini in jim pokažemo, kako je mina vpeta v lesen ovoj. Potrebno je omeniti, da svinčnik ni primeren za zapolnjevanje večjih površin, saj ga uporabljamo za izražanje s črto in za barvanje manjših površin. Starejše otroke moramo navajati, da rišejo z različno intenzivnimi črtami, ki jih dobimo z različnim pritiskom svinčnika.

4.4.1.3 Risanje z barvnimi svinčniki

Barvni svinčniki imajo veliko prednost meni Bagnall (1995), saj lahko začnemo z njim delati neposredno, brez velikih priprav. Z njimi se ne umažemo, pa tudi delo poteka preprosto, saj potrebujemo le list papirja in nekaj barvnih svinčnikov. Žlebnik (1963) ugotavlja, da mlajši predšolski otroci zelo radi namesto svinčnika uporabljajo barvne svinčnike, saj lahko barve izbirajo po svojem okusu, priljubljenosti in temperamentu ali povsem slučajno. Ponavadi majhni otroci najraje rišejo z rdečo barvo, vso predšolsko obdobje večinoma prevladujejo tople barve. Z barvnimi svinčniki lahko nastanejo čudovite barvne kombinacije. Otrokov občutek za barve in odnos do njih rasteta z njegovo starostjo.

4.4.1.4 Risanje z voščenko

Voščenske so material, ki se večkrat omenja pri slikanju kot pri risanju. Tacolova (1994) meni, da so voščenske risarsko in slikarsko orodje, izdelano v obliki debelejših barvnih svinčnikov mnogih barvnih odtenkov. Z voščenkami lahko rišemo na večje podlage različnih barv. Kadar želimo likovni pouk razgibati nam Vrlič (2001) priporoča, naj risalne liste pritrdimo ob stene ali jih damo na tla. Tako bo pouk za otroke zanimivejši, pa tudi enostavnost tehnike nam to omogoča. Dodaja, da so za majhne otroke primernejše

debelejše voščenske, ker lahko z njimi svobodno čečkajo in tolčejo po podlagi. Kadar ponudimo voščenske najmlajšim otrokom, poskrbimo, da so dovolj dolge in je ob konici odstranjen zaščitni papir. Če voščenske uporabljajo starejši otroci poskrbimo, da so primerno ošiljene oz. jih ošilijo sami. Za delo z voščenkami je primeren risalni list.

4.4.1.5 Risanje z oljnim pastelom

Voščenkam so podobni oljni pasteli, razlika je v tem, da je vezivo, ki veže barvne pigmente, pri voščenkah parafin, pri pastelih pa olje. Oljni pasteli so mehkejši in se bolj drobijo, njihova sled pa je intenzivnejša in kakovostnejša. V šolah oljne pasteले redkeje uporabljajo zaradi višje cene. Njihova lastnost je, da se hitreje obrabijo in se otroci prej umažejo. Barvni toni pri oljnih pastelih so intenzivnejši in so primernejši za slikanje, lahko jih uporabljamo tudi pri risanju. Risanje z oljnimi pasteli otroke osvobaja pretirane natančnosti. Otroci se lahko izražajo z množico svetlo-temnih odtenkov izbrane barve in z različnimi vrednostmi črte (z debelo, s tanko, z močno, z nežno), debelejše nanose pastelov lahko praskajo z zobotrepci. (Vrlič, 2001)

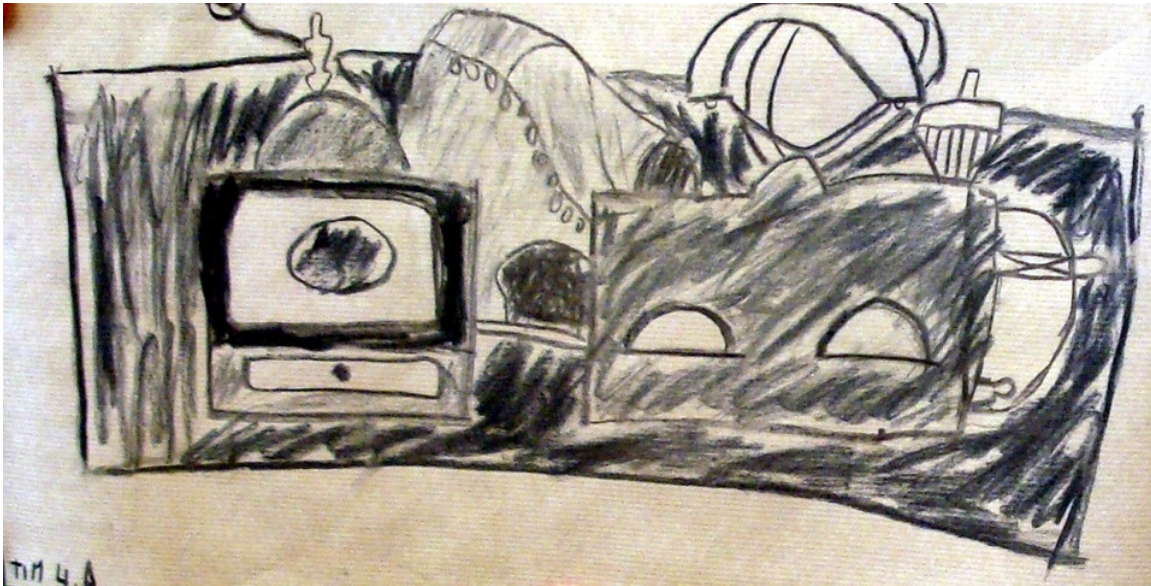
4.4.1.6 Risanje s kredo

Kreda je risalni instrument med ogljem in svinčnikom, meni Peić (1972). Neošiljena pušča sled kakor oglje prašno in megleno, ošiljena pa riše predmete z jasnimi in ostrimi obrisi kot svinčnik. Vrlič (2001) svetuje, da so za risanje ali slikanje s kredami primerne trše podlage, npr. zid, pločnik, tabla. Če bomo otrokom ponudili drugačne podlage, bodo za delo bolj motivirani. Pri tem dodaja, da so krede primerne za svobodno delo, za risanje in pisanje grafitov na za to določenem prostoru. Pri delu s kredami otroke vzpodbujamo k izražanju na velikih površinah. Kadar otroci rišejo na tablo, jim ponudimo vlažne gobice za brisanje.

Rdeča kreda

Rdeče krede izdelujejo iz komprimirane krede in jih prodajajo kot pravokotna črtala ali svinčnike v lesenem valjčku. Rdeče krede so raznih barv prsti – od rjavih tonov do črne in bele barve. So nekoliko trše od ogla in se manj mažejo, vendar jih je prav tako potrebno fiksirati. (Bagnall, 1995)

4.4.1.7 Risanje z ogljem

Slika 1: Risba z ogljem

Oglje je eden najstarejših risarskih materialov, saj je star toliko časa, kolikor časa človek pozna ogenj. Z ostanki zgorelega lesa so risali po stenah jam že v prazgodovini. Pozneje so slikarji žgali oglje tako, da so snopiče leskovih ali vrbovih vejic obložili z žerjavico in jih žgali na ognju, dokler niso zoglenele. (Peić, 1972)

Vrlič (2001) meni, da je risarsko oglje primeren material za nekoliko starejše otroke, saj zaradi mehke sestave omogoča zapolnjevanje večjih površin. Z različnim pritiskom se lahko otroci izražajo z množico svetlo-temnih tonov. Pri risanju z ogljem lahko svojo risbo popravljajo in vedno znova izbrišejo narisano. Oglje ne omogoča pretirane natančnosti, zato ga uporabimo, kadar želimo otrokom preprečiti, da bi se pri likovnem izražanju zgubili v podrobnostih. Če otroci rišejo na večje formate, jim ponudimo debelejše in močnejše kose risarskega oglja. Najbolje je risati na mehkejši papir. Poleg belega papirja lahko otrokom damo tudi tonirane papirje. Ko je risba z ogljem končana, Vrlič svetuje, da jo zaščitimo oz. fiksiramo z različnimi utrjevalci v razpršilih. Uporabimo lahko kar lak za lase. Bagnal (1995) dodaja, da lahko oglje zberemo s papirnatim robčkom, spihovanjem ali z gnetljivo gumo. Brisanje z robčkom uporabljamo tudi zato, da večje površine enakomerno obarvamo sivo. Z gnetljivo gumo izbrišemo

manjše površine in ustvarimo svetlobne poudarke. Da dobimo mehkejšo in zabrisano tone, lahko oglje mešamo z vodo, in sicer odstrgamo nekaj oglja in ga pomešamo z vodo ali pa slikamo na že naneseno oglje.

4.4.1.8 Risanje s kemičnim svinčnikom

Danes lahko kupimo zelo kakovostne kemične svinčnike, ki se ne mažejo. Standardni kemični svinčniki so raznih debelin in imajo vrtečo se jekleno kroglico na konici, iz katere teče črnilo, obstojno v vodi. Drugi kemični svinčniki imajo kroglico iz najlona ali volframskega karbida, iz katere teče vodno črnilo (Bagnall, 1995). V šolah kemične svinčnike redkeje uporabljajo, ugotavlja Vrlič (2001), saj so bolj namenjeni pisanju kot risanju in ne vsebujejo posebnih izraznih možnosti. Meni, da so za likovno delo primernejši rolerji (pisala, ki imajo na koncu vrtečo se kroglico), saj je črnilo bolj tekoče. Prednost kemičnih svinčnikov je, da so zelo enostavni za uporabo in jih lahko povsod nosimo s sabo.

4.4.1.9 Risanje s flomastrom

Slika 2: Risba s flomastrom

Bagnall (1995) navaja, da so flomastri različnih oblik in debelin. Njihova prednost je, da tuš kar nekaj časa ne poide. Sestavljeni so iz konice, ki je iz najlona, vinila ali iz gumijaste zmesi in je prepojena s tuši. Kadar uporabljamo flomastre, Bagnall svetuje, da moramo izbrati primeren papir. Nekateri papirji flomaster vsrkavajo, pri nekaterih pa tuš ostaja na površini ali se celo razliva, kar je lahko zelo zoprno, zato so bolj primerni gladki papirji. Poteza flomastra ostaja v glavnem enakomerno debela in enako intenzivna ne glede na pritisk roke. Kadar uporabljajo flomastre mlajši otroci, Vrlič (2001) svetuje, da jih opozorimo, naj izdelka ne nehote razmažejo. Spodbudimo jih, da lahko s flomastri barvajo tudi večje površine, vendar naj bodo njihove poteze nanešene v različnih smereh. Tacolova (1996) deli flomastre na dve vrsti: na tiste, ki so topni v vodi, in na tiste, ki so v vodi netopni. Prvi se v vodi topijo in na svetlobi niso obstojni, saj hitro bledijo. Flomastri, ki niso topni v vodi, so obstojnejši. Imenujemo jih alkoholni flomastri.

4.4.1.10 Risanje z brisalcem tinte

Za to tehniko potrebujemo podlago, ki jo enakomerno pobarvamo s črnilom. Za nanašanje črnila uporabljamo debelejšje čopiče ali gobice. Rezultat dela je svetla risba na temni podlagi. Otroci lahko rišejo najprej z brisalcem na svetel papir in nato papir prebarvajo s tinto ali brisalec in tinto uporabljajo izmenično. (Vrlič, 2001)

4.4.1.11 Črtna praskanka

Da bi dobili svetlo risbo na temni podlagi, prebarvamo gladek papir. Primerna je zadnja stran stenskega koledarja, katero prevlečemo z zmesjo enega rumenjaka in tempere. Nato posušeno barvo praskamo s trstikami ali plastičnimi vilicami. Bolj gladek je papir, lažje se nanešena barva praska. (Vrlič, 2001)

4.4.2 MOKRE RISARSKE LIKOVNE TEHNIKE

4.4.2.1 Risanje s tušem

Tuš se v šolah pogosto uporablja pri likovni vzgoji in je kakovosten likovni material. Kadar otroci uporabljajo tuš, moramo poskrbeti za ustrezno zaščito miz. Pri delu damo

otrokom krpico v katero lahko briše trsko, čopič in packe, ki so nastale med delom. (Vrlič, 2001)

4.4.2.2 Risanje s tušem in trstiko

Po besedah Tacolove (1994) lahko trsko naredimo sami, tako da uporabimo mehak les, ki vpija tekočino. Če želimo, da ima trska konico, jo ošilimo, lahko pa oblikujemo lopatke, ki so različno široke. Ker les ne more dolgo držati tuša, nam trska omogoča vlečenje kratkih črt. Kadar je na trski več tekočine, je črta krepka in sočna, če pa je na trski manj tekočine bo črta blaga, prozorna in svetla. Tacolova svetuje, naj pri risbi s trsko uporabimo gladek papir ali manj hrapave papirje, ki ne vpijajo preveč. Vrlič (2001) pravi, da je trska primerna, kadar otroke seznanjamo s tušem. Pomembno je, da pri delu otroke naučimo, kako otresti trsko, da tuš ne kaplja, in jih pripravimo, da pri risanju dlani ne naslanjajo na papir. Pri tem dodaja, da lahko pri risanju s tušem in trstiko dobimo različno intenzivno črto. Namenoma jo lahko svetlimo tako, da čečkamo po papirju, ki je temu namenjen.

4.4.2.3 Risanje s tušem in peresom

Perorisba imenujemo risbo, ki jo narišemo s tušem in peresom. Za risanje lahko uporabimo različna peresa:

- pero kokoši,
- pero gosi,
- pero ptičev,
- kovinsko pero.

Kokošje, gosje in ptičje pero uporabljamo redko. Ta peresa so uporabljali menihi pri pisanju rokopisov. Debelost črt je odvisna od tega, v kateri smeri se giblje naša roka in pod katerim naklonom držimo pero. Če manj pritiskamo, dobimo tanjšo črto, kadar pritisnemo močneje, se pero razširi in dobimo mehko in debelo črto. S kovinskim peresom lahko narišemo ostro in jasno črto. (Tacol, 1994)

Vrlič (2001) meni, da morajo otroci, preden preizkusijo tehniko risanja s tušem in peresom, osvojiti držo peresa ter primeren pritisk peresa na podlago. Najbolje je, da to tehniko otrokom ponudimo v šolskem obdobju.

4.4.2.4 Risanje s tušem in čopičem

Čopič je predvsem slikarsko orodje, piše Tacolova (1994), čeprav ga lahko uporabljamo tudi za risanje. Različno debele črte lahko dobimo z uporabo različno debelih čopičev ali z različnimi držami in pritiski čopiča na podlago. Če uporabimo debel čopič lahko vlečemo zelo tanke ali zelo debele črte. Temno črto dobimo, če je čopič moker, če pa je suh je črta svetlejša. Dlačice na vrhu se lahko razdrobijo, takrat vlečemo hkrati tanke in debelejše črte. Kadar rišemo s tušem in čopičem, Tacolova meni, da je primeren gladek ali hrapav papir svetlih ali temnih barv. Vrlič (2001) dodaja, da je risanje s tušem in čopičem enostavno, vendar moramo paziti na kapljanje tuša.

4.4.2.5 Lavirana risba

Po besedah Vrliča (2001) so lavirane risbe tiste risbe, kjer mešamo tuš z vodo. Vrlič navaja tri načine izdelave lavirane risbe. Najenostavnejši način je risanje s tušem na mokro podlago. Pri takšnem risanju se tuš razliva in otrokom omogoča svobodno risanje. Takšna risba deluje mehko in nudi zanimivo paleto sivih tonov. Pri starejših otrocih predlaga Vrlič (2001) način risanja na delno moker papir. V tem primeru se tuš razliva samo po mokrih delih risbe. Tretji način risanja je, da otroci redčijo tuš pred risanjem. Na paleti ali v lončkih mešajo tuš z vodo, in ko dobijo zeleni odtenek, ga nanesejo s čopičem na papir.

4.4.2.6 Enobarvna luščenska

Enobarvna luščenska je likovna tehnika, ki je zaradi svojih značilnosti primernejša za starejše predšolske otroke. Pri enobarvni luščenski uporabljamo gosto nerazredčeno tempera barvo, s katero rišemo na trši bel papir, ponavadi je to šelešamer. Tempero pustimo, da se posuši, nato pa celo površino prebarvamo s črnim tušem. Tuš se mora posušiti, nato risbo speremo pod tekočo vodo in pojavi se osnovna risba, narisana s tempero na bel papir. (Vrlič, 2001)

4.5 RAČUNALNIŠKA RISBA

Slika 3: Risba z računalnikom v programu (Slikar)

V šolah se uporablja več računalniških orodij. Duh (2001) meni, da se v slovenskih šolah za likovno ustvarjalno delo največ uporabljata programa Paintbrush in Slikar.

4.5.1 RAČUNALNIŠKA ORODJA

Program Slikar je sestavni del okolja Windows. Dostopen je vsem, ki ga želijo uporabljati. Njegova prednost je, da imamo možnost uporabe programa v slovenskem jeziku in tudi to, da ima v menijih enake ukaze kot programi v okolju Windows. (Duh, 2008)

Napotki za uporabo programa Slikar (Duh, 2008):

Odpiranje programa Slikar: z levim gumbom na miški kliknemo na Start. Odpre se nam meni, v katerem izberemo Programi. Odpre se nam nov meni in kliknemo na Pripomočki, v naslednjem meniju že najdemo program Slikar.

Okno Slikar: na levi strani zaslonskega okna programa Slikar je orodna vrstica, v kateri se nahajajo različna orodja. Orodje izberemo s pomočjo miške. V spodnjem delu zaslonskega okna je barvna paleta, v kateri si določimo barvo orodja. V zgornjem delu se

nahaja meni, v katerem najdemo različne ukaze, npr. shranjevanje, predogled strani, tiskanje, urejanje ...

Orodna vrstica: predstavili bomo predvsem orodja za risanje.

Izbor: kadar želimo določen predmet na sliki kopirati, nagibati, premikati, raztegovati, shraniti, sukati, vstaviti ali zrcaliti, ga moramo predhodno označiti z izborom.

Radirka: kliknemo na radirko v orodni vrstici. Če želimo, lahko uporabimo tudi večjo ali manjšo radirko. Radiramo tako, da povlečemo miškin kazalec čez področje, ki ga želimo izbrisati.

Lupa: z lupo lahko izberemo del zaslona in ga povečamo.

Svinčnik: s svinčnikom lahko prostoročno rišemo. Če želimo povleči črto v orodni vrstici, izberemo svinčnik in povlečemo miškin kazalec.

Čopič: s čopičem lahko spreminjamo obliko sledi, ki jo pušča, in tako dobimo različne črte. Oblike čopiča si lahko sami izberemo.

Črta: pri risanju ravnih črt lahko izbiramo širino črte. Če želimo narisati ravno črto, povlečemo miškin kazalec.

Krivulja: najprej narišemo ravno črto, kliknemo tam, kjer želimo lok krivulje, in povlečemo miškin kazalec. Vsaka krivulja mora imeti vsaj en lok, a ne več kot dva.

4.5.2 RAČUNALNIK KOT ORODJE ZA RISANJE

»Računalnik postaja pripomoček, brez katerega človek na marsikaterem področju dela, igre in zabave tako rekoč ne more več« (Tacol, 1997, str. 7). Tacolova (1997) piše, da je računalnik zgolj eno od orodij, ki ne sme omejiti rabe drugih risarskih in slikarskih orodij. Meni, da se risba, izdelana na računalniku, po funkciji razlikuje od risbe, izdelane z drugimi orodji. Saj se v končnem izdelku risbe na računalniku skriva »tehnika poskusov in zmot«. Pri drugih risarskih tehnikah sledovi delovnega procesa izdelovalca ostajajo. Zato moramo biti pozorni na izrazne možnosti računalnika kot orodja in motorične omejitve učencev, saj risanje z računalniško miško terja drugačno motorično prakso, kot risanje s svinčnikom. Prav tako se tudi Vrlič (2001) strinja, da je računalnik tako kot druge likovne tehnike samo orodje, ki nam omogoča nekatere nove postopke likovnega izražanja. Meni, da je računalnik medij prihodnosti in je pri otrocih močan motivacijski dejavnik. Duh (2001) trdi, da uporaba računalnika pri likovni vzgoji pozitivno vpliva na likovno in splošno ustvarjalnost otrok. V šolah pri delu z računalniki večina otrok ob tipkovnici uporablja miško, ko likovno ustvarja. Duh (2001) ugotavlja, da je likovno ustvarjalno delo z miško dovolj natančno in enostavno. Torej je primerno za likovno ustvarjalno delo otrok v šolah.

»Računalnik lahko pri likovni vzgoji uporabljamo na različne načine.

- kot orodje za reševanje likovnih teoretskih problemov, iz katerih izhajajo likovne naloge;
- kot orodje za praktično realiziranje likovnih nalog;
- kot medij v fazah likovne motivacije ali vrednotenja« (Duh, 2001, str. 33).

Vrlič (1997, str. 10) je opozoril na nekaj pasti in dodaja, da računalnika na splošno ne uporabljamo, kadar:

- »siromaši otrokov likovni izraz (npr. z vsiljenimi, ponujenimi simboli in znaki za ljudi, živali, predmete ...)
- zamegljuje in zakriva (s cenenimi, zunanjsimi efekti):
  - slabo risbo
  - pomanjkanje domišljije
  - površnost
  - likovno nepismenost

- nepoznavanje obravnavane problematike
- je nesmiseln nadomestek za primernejšo likovno tehniko (npr: prostoročno risanje z miško je lahko smiselno kot motorična vaja, ne pa kot cilj likovnega dela)«.

Kadar govorimo o računalniški grafiki je pomembno, da likovna dela, nastala s pomočjo računalnika, tudi ustrezno opremimo. Duh (2001) svetuje, naj zapišemo osnovne podatke avtorja, kadar predstavimo dela na monitorju (spletu, zgoščenci). Če je likovno delo že opremljeno s podpisom, mora le-ta biti lasten, avtorski. Računalniške grafike lahko predstavimo že natisnjene, takrat jih opremimo na običajen način. Kadar računalniško grafiko izdelajo otroci je priporočljivo ob podpisu avtorja zapisati še leto nastanka, starost učenca ali razred, ki ga obiskuje.

5 METODOLOGIJA

5.1 NAMEN RAZISKAVE

Namen raziskave je ugotoviti, ali se likovno-oblikovne strategije otrok spreminjajo glede na različne risarske tehnike. S študijo primera smo ugotavljali, ali se postopek dela – v tem primeru risanje portreta – razlikuje glede na to, kakšno risarsko tehniko je otrok uporabil in ali se postopek izdelave risbe razlikuje, kadar otroku ponudimo oglje, flomaster ali računalniško miško.

5.2 RAZČLENITEV, PODROBNA OPREDELITEV IN OMEJITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

5.2.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Pri raziskavi smo si zastavili različna raziskovalna vprašanja:

RV 1 Ali se likovno-oblikovne strategije otrok spreminjajo glede na risarsko tehniko?

RV 1.1 Ali se pri likovno-oblikovnih strategijah pojavljajo razlike med tradicionalnimi risarskimi tehnikami?

RV 1.2 Ali se pri likovno-oblikovnih strategijah pojavljajo razlike pri uporabi računalnika?

RV 2 Ali se likovno-oblikovne strategije spreminjajo glede na spol otroka?

RV 2.1 Ali se pri likovno-oblikovnih strategijah pri tradicionalnih risarskih tehnikah pojavljajo razlike glede na spol otroka?

RV 2.2 Ali se pri likovno-oblikovnih strategijah pri uporabi računalnika pojavljajo razlike glede na spol otroka?

5.3 RAZISKOVALNA METODA

Pri raziskavi so bile uporabljene naštetе raziskovalne metode: deskriptivna, komparativna in kvalitativna. Uporabili smo kvalitativno paradigmo znanstvenega pedagoškega raziskovanja z aktivnim spremljanjem procesa likovnega ustvarjanja otrok.

5.3.1 RAZISKOVALNI VZOREC

Da bi dobili odgovore na vprašanja, ki smo si jih zastavili, smo sestavili vzorec šestih naključno izbranih osnovnošolskih otrok petega razreda devetletke, od teh tri dečke in tri deklice.

5.3.2 POSTOPKI ZBIRANJA PODATKOV

Podatke smo pridobili z opazovanjem učencev med likovnim ustvarjanjem ter s primerjanjem njihovih izdelkov. Kot samostojno tehniko zbiranja podatkov smo izbrali analizo dokumentov, ki jo predstavljajo videoposnetki, posneti med likovnim ustvarjanjem otrok in analizo fotografij, posnetih med postopkom dela učencev.

Pripravili smo podrobno pripravo učne ure, ki smo jo izvedli trikrat po dve učni uri v petem razredu devetletke. Tako smo od vsakega učenca pridobili po tri izdelke v treh različnih risarskih tehnikah (ogljе, flomaster in računalnik). Pri vseh treh risarskih tehnikah smo izbrali motiv človeške figure z namenom, da le ta ne bi motiv vplival na likovno-oblikovne strategije otrok. Z risarsko tehniko oglje so učenci upodobili sošolca, z risarsko tehniko flomaster so upodobili obraz, ki izraža čustvo, z računalniško miško v programu Slikar pa so se učenci upodobili pri opraviu, kot je česanje, umivanje zob ... Skupaj smo pridobili 18 likovnih izdelkov iz področja risanja.

5.3.3 POSTOPKI OBDELAVE PODATKOV

Izdelke učencev, ki so nastali, smo opisali na podlagi opazovanja videoposnetkov in fotografij, ki smo jih posneli med likovnim ustvarjanjem. Vsak izdelek smo si podrobno ogledali, ga analizirali in predstavili postopek nastajanja risbe od začetka do konca. Izdelke smo med seboj primerjali in ugotavljali razlike, ki so nastale med načinom izdelave risbe pri uporabi različnih risarskih tehnik. Zaporedje nastajanja risbe vsakega učenca smo vpisali v za to pripravljeno tabelo. Tako smo dobili pregledne rezultate o postopku izdelave portreta pri različni risarski tehniki. Iz dobljenih rezultatov smo ugotavljali razlike glede na spol učencev.

5.4 REZULTATI IN INTERPRETACIJA

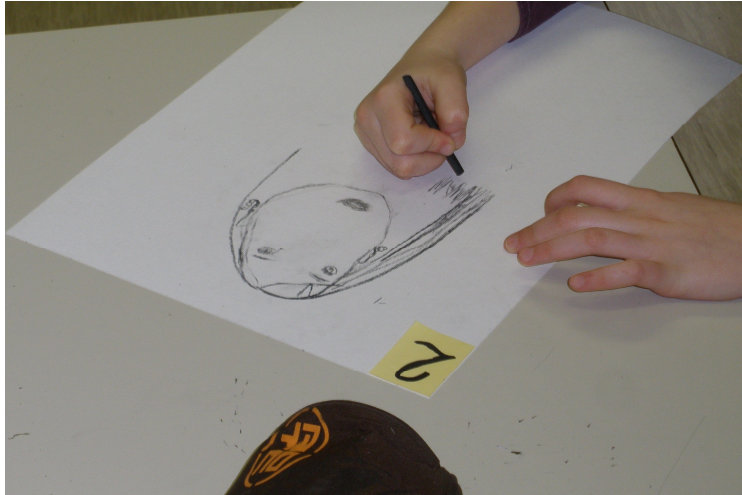
5.4.1 INTERPRETACIJA LIKOVNIH DEL DEKLICE A

5.4.1.1 ČASOVNI PREGLED

Deklica A je za izdelavo risbe z ogljem porabila devetintrideset minut časa, za risbo s flomastrom je porabila enaintrideset minut in za risbo na računalniku petintrideset minut. Z ogljem je risala osem minut dlje kot s flomastrom in štiri minute dlje kot z računalnikom. Učenkin čas risanja je bil izmerjen od pričetka risanja risbe, do končnih izdelkov, ki so nastali. Čas, ki ga je porabila, preden je pričela risati, ni vključen v zgoraj navedene podatke. Pri risbi z ogljem je po prejemu risalnega lista porabila največ časa za razmislek, približno štiri minute, medtem ko je risbo s flomastrom pričela risati po treh minutah; z računalnikom pa je pričela risati takoj. Iz tega lahko sklepamo, da je za risbo z ogljem porabila največ časa za razmislek, ker ji risarska tehnika ni bila poznana. Pri risbi z računalnikom je lahko eksperimentirala in izbrisala risbo, ki ji ni ustrezala, zato ni imela zadržkov pri ustvarjanju.

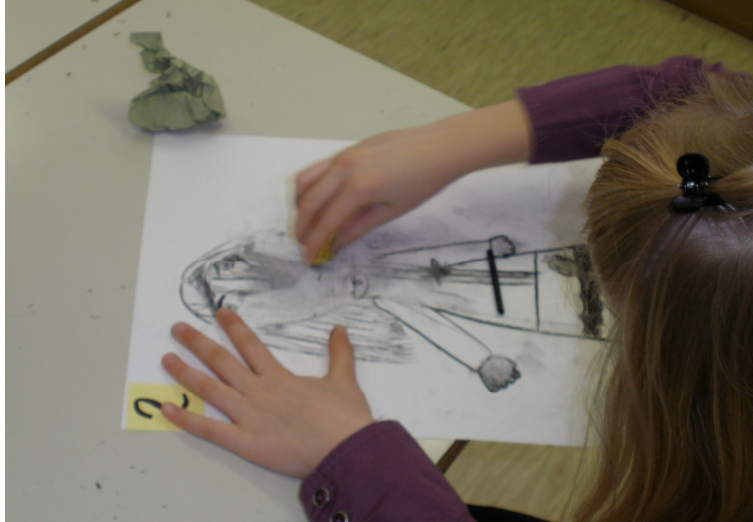
5.4.1.2 POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z OGLJEM, DEKLICA A

Slika 4: Risba deklice A z ogljem

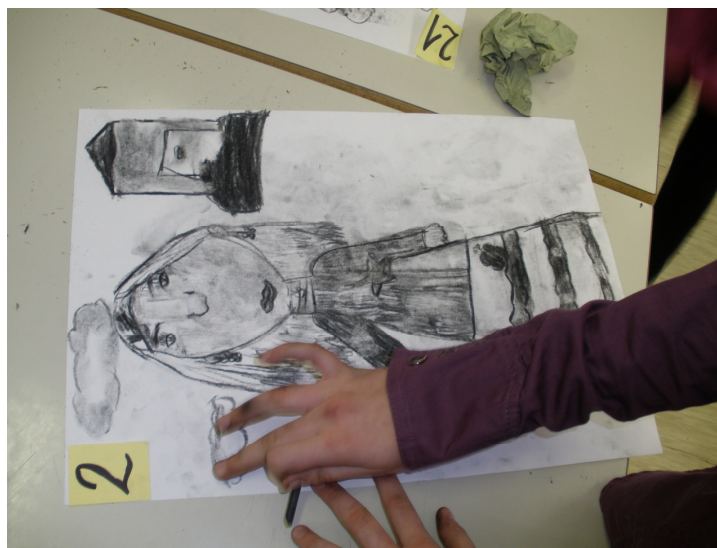
Na fotografiji (slika 4) je prikazana risba, ki je nastala približno po desetih minutah ustvarjalnega dela deklice A. Na videoposnetku, posnetim med likovnim ustvarjanjem učenke je videti, da je bila deklica precej negotova in ni vedela, kako bi pričela risati. Začetno negotovost bi lahko povezali s tem, da učenci še niso risali z ogljem. Risarska tehnika svinčnik jim je bila veliko bolj poznana, zato so nekateri učenci želeli narediti skico s svinčnikom in jo nato prevleči z ogljem.

Učenka je po kratkem premisleku pričela risati jajčasto obliko glave, ki jo je nekajkrat izbrisala in jo popravila. Ko je bila z obliko glave zadovoljna, je pričela risati oči, najprej levo oko in nato desnega. V oči je vrisala zenice in trepalnice na zgornji strani. Dodala je še obrvi nad levim in desnim očesom. V naslednjem koraku je narisala usta, ki jih je nekaj krat izbrisala. Nato je oblikovala majhna priprta usta, ki jih je potemnila. Lase je pričela risati na čelu; s črtama je narisala prečko na levi strani, kjer je v lase dodala lasno sponko v obliki črke V. Nato je narisala levo in desno uho, katerima je dodala okrogle uhane, najprej na levem in nato na desnem ušesu. Z dolgimi navpičnimi črtami je podaljšala lase na levi strani glave, na desni jih je le nakazala z navpično črto. Konice las je zaključila s krajšimi in gostejšimi črticami.

Slika 5: Risba deklice A z ogljem

Fotografija (slika 5) je bila posneta dvanajst minut pozneje kot zgornja fotografija (slika 4). Na fotografiji opazimo, da ima deklica A nekaj težav pri risanju, saj je risba videti precej zapacana. Če sledimo postopku dela (od slike 4 naprej), na videoposnetku vidimo, da je deklica po koncu risanja las pričela z risanjem vratu in obleke. Z obleko, ki jo je oblikovala, ni bila zadovoljna, zato jo je izbrisala in povečala. Na vrat je narisala verižico z obeskom. Rokama na levi in na desni strani je dodala prste in obleko še podaljšala do konca formata. Nog ni narisala. Sredino oblačila je razdelila z vodoravno črto. Spodnji del oblačila je okrasila z metuljem in z vijugastimi vodoravnimi črtami v treh pasovih. Nato je zgornji del oblačila, ki deluje kot nekakšen pulover, okrasila s tremi navpičnimi črtami na desni strani; prek črt je narisala zvezdo, ki jo je zapolnila s temno ploskvijo. Zopet se je posvetila lasem, dodala jim je še nekaj črt in nato na obrazu narisala podolgovat nos v obliki črke U. Uhana v ušesih, vodoravni vzorec na obleki in prste na rokah je zapolnila s sivim tonom. Nato je pričela senčiti obraz, tako da je oglje držala navpično na podlago. Z močnim pritiskom je s kratkimi črticami zapolnila desno in levo stran obraza, ki je postal povsem črn. Sedaj učenki risba ni bila več všeč, zato je z radirko in papirnato krpo zbrisala črmino na obrazu, usta, nos, ušesa in del las. Risba, ki jo vidimo na fotografiji (slika 5) je precej izmučena.

Slika 6: Risba deklice A z ogljem

Na fotografiji (slika 6) deklica A končuje izdelek. Med risanjem ni sedela, ampak je stala na desni strani mize. Učenka je obraz figure, ki ga je izbrisala, ponovno narisala. Najprej je popravila usta in jim spremenila obliko. Narisala jih je na istem mestu kot prej, vendar zaprta s črto na sredini in temno obrobo. V naslednjem koraku je pobarvala zgornji del oblačila in ga zapolnila tako, da je oglje razmazala s prstom. Navpične črte na puloverju in zvezda so se slabo videle, vendar jih ni popravila. Posvetila se je lasem in jih oblikovala podobno kot prej. Nato je narisala ušesa na levi in na desni strani in jim namesto okroglih uhanov dodala uhane z metuljčkom. Tudi nosu je precej spremenila obliko, poudarila je le konico nosu. Obraza ni več senčila z ogljem, ampak je površino razmazala s prstom, da je dobila bolj enakomerno sivino. Ozadje risbe je zapolnila s hišico, ki jo je postavila v desni zgornji kot formata. Hišica je bila brez oken, imela je velika vrata s kljuko na sredini, streho in dimnik. Spodnji del hiše je učenka zapolnila s temno ploskvijo. Okoli stoječe figure je narisala tri oblake, ki jih je prav tako zapolnila v sivem tonu.

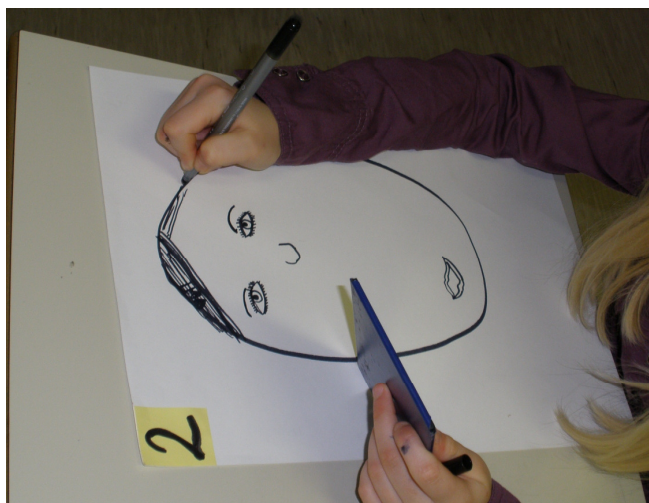
Z ozirom na likovno-oblikovne strategije in osebne likovne značilnosti smo deklico A označili kot sintetični likovni tip, saj je pri grajenju risbe izhajala iz celote in nato prešla k detajlom.

Slika 7: Risba deklice A z ogljem

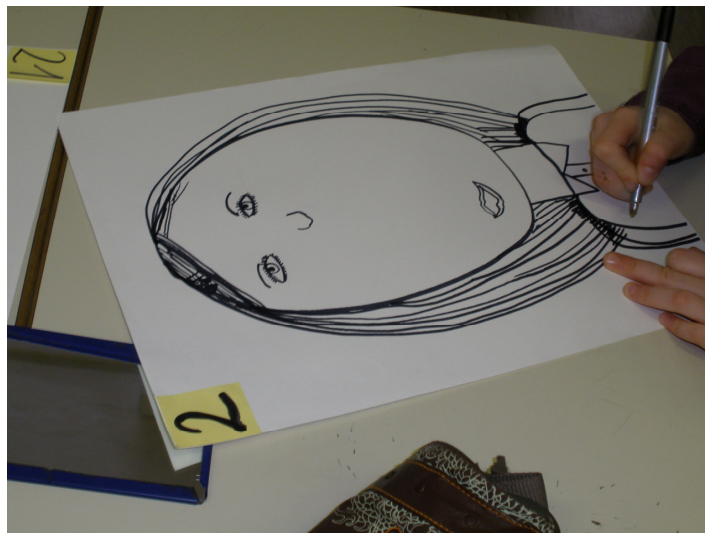
Na fotografiji (slika 7) je prikazan končni izdelek deklice A. Risba, ki jo je izdelala, ni čista, na njej je veliko prstnih odtisov. Deklica je imela precej težav z novo risarsko tehniko, saj se je oglje preveč pacalo. Učenci so bili ob predstavitvi risarske tehnike opozorjeni na to, da se oglje ob dotiku razmaže in da naj pazijo na čistost svoje risbe.

5.4.1.3 POSTOPEK IZDELAVE RISBE S FLOMASTROM, DEKLICA A

Slika 8: Risba deklice A s flomastrom

Na fotografiji (slika 8) je deklica A s flomastrom risala lastno podobo in se med risanjem gleda v ogledalo. Učenka je bila pri risanju s flomastrom odločnejša in je porabila manj časa za razmislek kot pri likovni tehniki oglje. Risba na fotografiji (slika 8) je nastala v šestih minutah po prejemu risalnega lista. Lotila se je je enako kot pri oglju. Najprej je narisala jajčasto glavo, vendar veliko večjo kot pri risbi z ogljem. Tokrat je izdelala doprski avtoportret in ne celopostavnega. Mogoče zato, ker se je v ogledalu, ki ga je imela v roki, videl le obraz in ne cela postava. V zgornji del jajčaste glave je s črtami na levi strani narisala lase in jim s kratkimi črticami dodala lasno sponko. V spodnjem delu je narisala odprta usta, ki so majhna glede na obraz. Kljub temu, da so usta odprta, zob ni narisala. Nato je oblikovala dve elipsasti obliki za oči, najprej levo in nato desnega. V oči je vrisala krogec s piko na sredini, na vsaki strani je s kratkimi črticami dodala trepalnice. Z upognjenima črtama nad očmi je narisala obrvi in majhen nos v obliki črte U. Osnovnih proporcev obraza ni upoštevala, razdalja med nosom in usti je prevelika, deli obraza so premajhni glede na celoto. Obraz deluje prazno in pusto.

Slika 9: Risba deklice A s flomastrom

Na fotografiji (slika 9) je deklica A po desetih minutah dopolnila risbo. Ogledala ni več uporabljala, odloženo je v levem zgornjem kotu, risalni list je položen čez njega. Na fotografiji vidimo tudi del presnice, ki je last fanta, ki sedi poleg deklice A. Risalni list ni vzporeden z robom mize, saj ga je učenka obračala med risanjem.

Učenka je dodala lase na levi in na desni strani obraza ter jih podaljšala z navpičnimi črtami, ki se prilegajo obrazu. Na koncu je lase še zgostila z majhnimi črticami. Nato je glavi dodala ozek vrat in ramena, ki ju je ločila z vodoravno črto. Dodala je ovratnik in iz sredine povlekla dve navpični črti, med kateri je nanizala štiri gumbke. Ramena, ki jih je narisala, so preozka, zato jih je razširila. Ker risbe ni mogla brisati, (saj tega risarska tehnika flomaster ne omogoča) se je znašla tako, da je v bluzo vrisala navpične črte, ki so skrile napako.

Slika 10: Risba deklice A s flomastrom

Čez približno dvaindvajset minut je nastala risba, ki jo prikazuje fotografija (slika 10). Ko je narisala črtasto srnjco, je menila, da je risba gotova. Nato je po premisleku dodala koticke ust in črto na bradi. Da bi zapolnila prazno površino obraza, je narisala dva krogca za lička, s pikami na sredini. Zopet je nekaj časa premišljevala, nato je pričela krasiti ozadje – zapolnila ga s črtami, cikcak črtami, pikami in rožicami na vsaki strani avtoportreta.

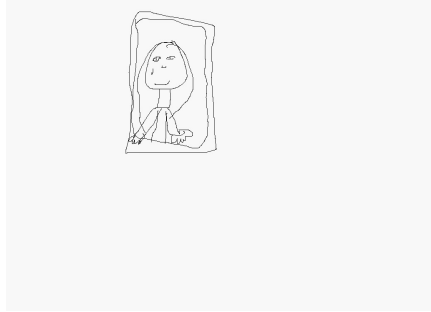
Slika 11: Risba deklice A s flomastrom

Ozadje je gradila simetrično in dekorativno. Na fotografiji (Slika 11), je deklica A srajci na levo in desno stran dodala žepka, ki ju je temno zapolnila. Gumbke je povečala tako, da jih je obdala s krogci.

S področja nagnjenosti k likovno-izraznim sredstvom smo deklico A označili kot izrazito dekorativni likovni tip.

5.4.1.4 POSTOPEK IZDELAVE RISBE Z RAČUNALNIKOM, DEKLICA A

Slike 12, 13 in 14 prikazujejo risbe, narisane z računalniško miško v programu Slikar. Narisala jih je po vrsti, kot so prikazane na slikah in jih nato izbrisala. Risanje z računalniško miško v programu Slikar nam omogoča, da se lahko vedno znova ponavljamo in popravljamo. To prednost je učenka tudi izkoristila in preizkusila več možnih načinov, kako se upodobiti v ogledalu. Med risanjem je bila sproščena, saj je lahko eksperimentirala, uporabljala različna orodja, risala in brisala, medtem ko je morala biti pri risarski tehniki, kot sta oglje in flomaster bolj pazljiva. Pri risanju z računalnikom se podlaga ni obrabila in je ostala vedno čista, risbo je učenka lahko popravljala in brisala, kolikor je želela.

Slika 12: Risba deklice A z računalnikom

Deklica A je najprej preizkusila različna računalniška orodja, kot so svinčnik, čopič, razpršilec, črta in pravokotnik. Za izdelavo risbe na sliki 12 je porabila dve minuti časa. Risbo je narisala z računalniškim orodjem (svinčnik). Pomaknjena je v levo stran formata in je nekoliko manjša od drugih dveh risb. Če sledimo postopku nastajanja risbe na sliki 12, je učenka pričela z risanjem štirikotnega ogledala, v katerega je vrisala okroglo obliko glave, ki ji je dodala vrat. Nadaljevala je z risanjem rok – najprej je narisala levo roko, nato ozek trup in desno roko, ramen skoraj ni. Desni in levi roki je dodala še prste. V obraz je z eno potezo vrisala usta. Na levi strani je dodala majhno črto za lička in dvoje oči, ovalne oblike. Najprej je narisala levo, nato desno oko, nos je oblikovala v obliki črke U. Lase je nakazala z dvema upognjenima navpičnima črtama, ki ju je pričela risati na levi strani. Z risbo, ki je nastala, ni bila zadovoljna, zato jo je poččkala in zbrisala.

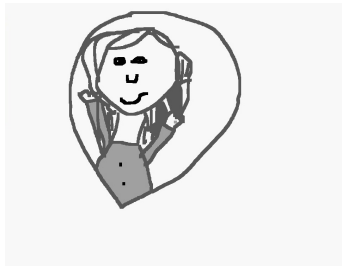

Slika 13: Risba deklice A z računalnikom

Risbo na sliki 13 je deklica A narisala po devetih minutah dela na računalniku. Za njeno izdelavo je potrebovala dve minuti časa. Risbo je narisala z računalniškim orodjem (čopič), ki omogoča debelejšo črto. Figuro je postavila na sredino formata. Učenka je tokrat pričela z risanjem jajčaste glave, okoli katere je narisala štirikotno ogledalo. Glavi

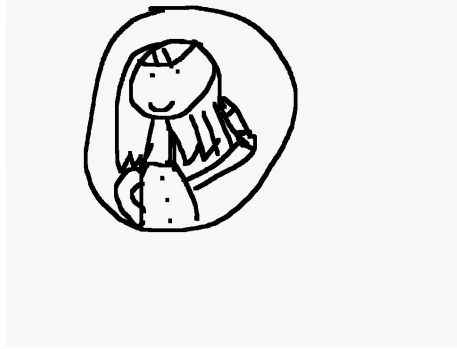
je dodala vrat, iz katerega se širi trapezast trup, s tremi gumbki na sredini. Desna roka drži podolgovat predmet, najverjetneje glavnik. Leve roke ni narisala. Z navpičnimi črtami na desni strani je pričela risati lase, ki jih je na koncu cikcakasto zaključila. Obrazu je dodala levo in nato desno oko z navpično črto na sredini. Usta je v primerjavi s sliko12 narisala bolj natančno. Da je zapolnila obraz, mu je dodala še dva krogca na levi in na desni strani lic, z majhnim nosom na sredini. Na levo stran čela je narisala lase z lasno sponko. Nato je risbo izbrisala.

Slika 14: Risba deklice A z računalnikom

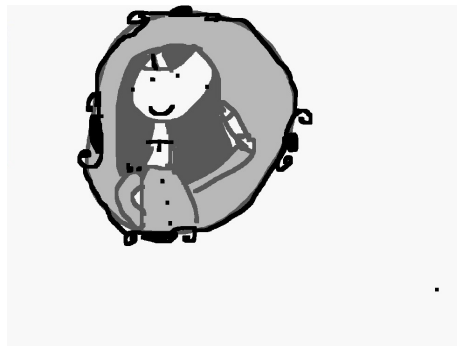
Risba na sliki 14 je nastala po dvanajstih minutah dela na računalniku, zanjo pa je deklica A porabila tri minute časa. Z računalniškim orodjem (čopič) je oblikoval figuro v ogledalu. Pričela je z risanjem ogledala, ki ni štirikotne oblike in nadaljevala z okroglo obliko glave. Dodala ji je vrat in trapezast trup, z dvema gumbkoma. Roki je narisala stegnjeni kvišku, desna drži glavnik. Pričela je z risanjem leve in nato desne roke. Lase je narisala na levi strani glave in jih zaključila na desni strani. Nato je obrazu dodala levo in desno oko, nos in usta, krivuljaste oblike.

Vso risbo je zapolnila z računalniškim orodjem (barvno polnilo) v sivih tonih. S svetlo sivim tonom je zapolnila oblačilo in s temnejšim lase. Med polnjenjem risbe s sivo barvo ni bila dovolj previdna in je obarvala prostore, ki jih ni želela, zato je tudi to risbo izbrisala.

Slika 15: Risba deklice A z računalnikom

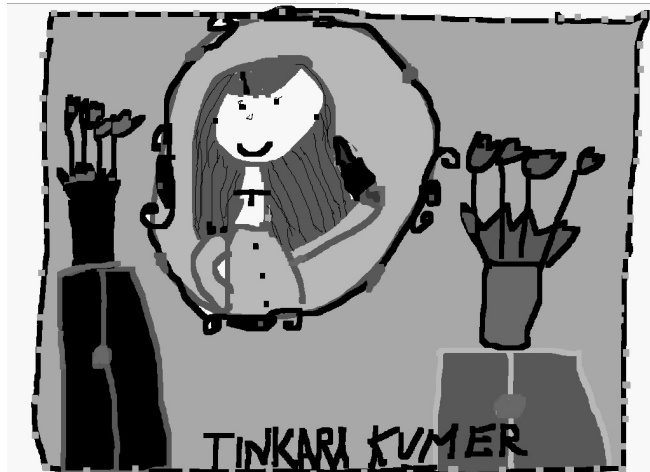
Risba na sliki 15 je nastala po sedemnajstih minutah dela na. Učenka je za njeno izdelavo porabila dve minuti. Tudi to risbo je narisala z računalniškim orodjem čopič, v zelo podobnem zaporedju kot risbo na sliki 14. Pričela je z risanjem okroglega ogledala, ki ga je postavila na levo stran formata. Vanj je narisala obliko glave, ki ji je dodala dolg vrat ter lase na levi in desni strani. V obraz je vrisala levo in desno oko z majhnima pikama. Usta je narisala v eni potezi in jih obrnila v nasmešek. Dodala je še trup s tremi gumbki na sredini in iztegnjeno desno roko, ki drži glavnik. Levo roko je v loku upognila navzdol.

Slika 16: Risba deklice A z računalnikom

Slika 16 prikazuje risbo, ki jo je deklica zapolnila z različnimi sivimi odtenki. Za risbo (slika 16) je porabila dodatni dve minuti. Notranjost ogledala in obleko je oblikovala v svetlo sivem tonu, lase pa obarvala temneje. Zaradi nepazljivosti pri uporabi barvnega polnila so črte v laseh izginile in risba s črno črto je posivela. Učenka je figuri v ogledalu

dodala verižico in uhanе v črni barvi na desni in levi strani glave. Okvir ogledala je okrasila z volutami v črni barvi.

Slika 17: Risba deklice A z računalnikom

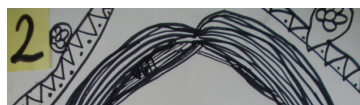
Slika 17 prikazuje končni izdelek deklice A. Risba je obogatena z različnimi sivimi odtenki. Deklica je pri tem likovnem delu izmed vseh opazovanih učencev uporabila največ različnih sivih tonov pri risanju z računalnikom. Odtenke sive barve so morali učenci v barvno paletto dodajati sami in za izdelek, ki ga prikazuje slika 17, je porabila petintrideset minut.

Narisano podobo v ogledalu je postavila v prostor. Na desno stran risbe, ki je nekoliko širša, je narisala nižjo omaro s svetlo sivo črto. Notranjost omare je zapolnila s temno sivim tonom in jo s črto razdelila na dve polovici. Na sredino pa narisala okroglo kljuko. Na omaro je postavila vazo s štirimi cvetovi in listi cikcakaste oblike. Da bi zapolnila risbo, je na levo stran postavila drugo omaro, ki je zaradi ožjega prostora višja in ožja. Vaza in rože na levi omari so nekoliko manjše. Vendar skupaj z omaro v višino presegajo omaro z rožami na desni strani risbe. Število cvetov je v obeh vazah enako. Notranjost omare in vazo na levi strani je zapolnila s črno barvo.

Deklica A je risbi dodala še nekaj detajlov. Z računalniškim orodjem (svinčnik) je v sivo površino las figure, vrisala tanke črte. Obrazu je dodala majhen nos, očem pa trepalnice. Risbo je obrobila s črnim kvadratom, ki ga je okrasila z nizanem svetlejših, sivih pikic.

Ni želela, da bi notranjost kvadrata ostala bela, zato ga je zapolnila s sivo barvo. Na koncu je na spodnjo stran formata zapisala svoje ime in priimek.

5.4.1.5 POVZETEK UGOTOVITEV PRI DEKLICI A

ERROR: ioerror
OFFENDING COMMAND: image

STACK: